

DE TUIN VAN HET ERASMUSHUIS

Een tuin van genot en kennis

De tuin achter het Erasmushuis in Anderlecht werd in twee delen heraangelegd. De inrichting ervan is geïnspireerd op het leven van de grote humanist die er in 1521 verbleef: via de keuze van bloemen, planten en bomen worden de landschappen opgeroepen die hij in de loop van zijn reizen doorkruiste, alsook de medicijnen die hij nam omwille van zijn broze gezondheid.

EEN VLEUGJE GESCHIEDENIS

Het zogenaamde Erasmushuis werd in 1468 gebouwd door een rijke Brusselse wisselagent. Indertijd ontwikkelde er zich op een steenworp van de collegiale Sint-Pieter-en-Guido van Anderlecht en zijn klein begijnhof een dorpskern die profiteerde van de cultus rond Sint-Guido (beschermheilige van het vee) en zijn ligging op de pelgrimsroute naar Santiago de Compostella. Diverse belangrijke bouwwerken werden er bewoond door de kanunniken van Sint-Pieter. Het was één van hen, het domschoolhoofd Pieter Wijchmans, die de woning betrok, die we vandaag als het Erasmushuis kennen, en die deze in 1515 uitbreidde. Hij ontving er de grote humanist, waarmee hij bevriend was, van mei tot oktober 1521. In dit landelijke toevluchtsoord werkte Erasmus aan de 3de editie van zijn vertaling, uit het Grieks in het Latijn, van het Nieuwe Testament en schreef er enkele van de talrijke brieven uit zijn correspondentieverzameling.

Tot aan het begin van de 19de eeuw bleven het gebouw en zijn tuin eigendom van de kanunniken van de collegiale die er hun vooraanstaande gasten in onderbrachten. Het feit dat Erasmus er verbleven had, maakte de plek bekend en trok bezoekers aan. Toen de kanunniken hun bezittingen verloren door de opheffing van de religieuze ordes in de nasleep van de Franse revolutie, werd het Erasmushuis een burgerwoning en bleef dat ook tot in de volgende eeuw. Omwille van zijn rijk verleden, kocht de gemeente Anderlecht het pand aan in 1931, en liet de aanbouwsels afbreken die er door de eeuwen heen tegen waren opgetrokken. Het daaropvolgende jaar opende de gemeente er een museum voor kunst en geschiedenis dat zijn collectie geleidelijk aan uitbreidde en uiteindelijk zou uitgroeien tot een belangrijk museum, gewijd aan de figuur Erasmus en de periode waarin hij leefde, evenals een vermaard humanistisch onderzoeks- en studiecentrum. De tuin werd aangelegd door Charles Van Elst.

Het geheel zou uiteindelijk in 1938 als monument geklasseerd en in 1986-1987 gerenoveerd worden. Dat gold ook voor de tuin. In 1988 legde René Pechère er een tuin aan voor medicinale planten, en daarachter, op de plek waar Erasmus graag studeerde en rondwandelde, zou Benoît Fondu dan twaalf jaar later een filosofische tuin aanleggen.

ALGEMENE BESCHRIJVING: VAN DE TUIN VAN HET LICHAAM NAAR DE TUIN VAN DE GEEST

Om de twee gezichten van de tuinen van het Erasmushuis te ontdekken, moet men eerst de geplaveide en met lindebomen omzoomde binnenkoer over en daarna, aan de rechterkant van het gebouw, onder een boog door, van waar men een zicht krijgt op het terrein achter het huis.

De eerste tuin is het werk van de grote Belgische landschapsarchitect René Pechère die op deze plek één van zijn laatste verwezenlijkingen realiseerde. Hij liet zich daarbij inspireren door de afbeeldingen van middeleeuwse tuinen die men op de achtergrond van sommige schilderijen van de Vlaamse Primitieven ziet; in dit geval, op “De gerechtigheid van keizer Otto – De marteldood van de onschuldige” van Dirk Bouts (1420-1475), dat bewaard wordt in het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten van Brussel. Op die manier maakte René Pechère van zijn deel een duidelijk afgebakende, besloten tuin, met achter de kleine reling in hout die er om heen loopt, langs de achtergevel van het museum, een gedeeltelijk met klimop en brem bedekte arcade in baksteen en een gaanderij van groen die samen de symboliek van het klooster recreëren. Het aldus afgebakende terrein is binnenin onderverdeeld in 16 vierkante percelen van min of meer gelijke grootte, die elk worden afgeboord met blauwe hardsteen en omkaderd door kleine kaarsrechte, geplaveide gangpaden. In deze kleine perken, die in één hoek gedomineerd worden door een elegante fontein, wordt een honderdtal medicinale planten gekweekt, die in de 16de eeuw gebruikt werden, toen Erasmus in Anderlecht verbleef.

Achter deze tuin met geneeskrachtige kruiden, bevindt zich een tweede, grotere tuin die ontworpen werd door landschapsarchitect Benoît Fondu, in overleg met de conservator van het Erasmuseum, Alexandre Vanautgaerden. Tegenover “het lichaam” heeft hij “de geest” geplaatst. Deze filosofische tuin wordt omsloten door de muur van het terrein die al dit groen van een tweede omheining voorziet, en wordt op bepaalde plaatsen onderbroken door kleine perken in de vorm van wilgen-, kastanje-, linde- en haagbeukbladeren. Hun schikking in de grasvelden met een weg die overgaat in schors of die ons door grondbedekkende klimop heen leidt, verzinnebeeldt de vier ontwikkelingen die Erasmus op zijn vele reizen doormaakte: in de Nederlanden, naar Londen, naar Rome en naar Bazel.

Vier kunstenaars gaven daarop hun visie door in deze tuin van de geest kleine filosofische kamers (zie de rubriek “Beeldhouwwerken”) te creëren.

Voorts spelen de bomen die langs de muren werden aangeplant of die een centrale boomgaard vormen een rol door een vormelijk en metaforisch verband te leggen met de perken en de bladvormige composities. Langs de weg zijn ten slotte ook nog oude bewerkte stenen te zien – overblijfselen van de oude Sint-Guidokerk – evenals enkele tegen de ringmuur geplaatste bustes die van de 18de eeuw dateren en zich gewillig laten overwoekeren door vegetatie

OPMERKELIJKE FAUNA EN FLORA

De medicinale planten waarmee de perken van de eerste tuin van het Erasmushuis werden aangeplant, werden niet willekeurig uitgekozen. De opzet was namelijk om een botanisch portret van de beroemde gast te maken. Door zijn broze gezondheid – maar wellicht ook omdat hij een hypochonder was – schreef Erasmus immers vaak over zijn ziektes. De onderzoekers van het museum hebben zijn briefwisseling dan ook doorzocht op vermeldingen van planten die hij gebruikte om zich te verzorgen. Verder werden ook diagnosticerende brieven van zijn dokters geraadpleegd, evenals het *Kruydtboeck*, het werk van de Mechelse dokter Rembert Dodoens dat in 1554 in Antwerpen verscheen. Op die manier konden ca. 450 taxa opgelijst worden, die een opsomming geven van planten die vandaag vaak in de “tuin der ziekten” van

het Erasmushuis gekweekt worden. Zo werden nieskruid, alsem, mansoor, gewone huislook, gewoon varkensgras, speenkruid, grote gouwe, madelief, toots, ... indertijd stuk voor stuk als geneesmiddel voorgeschreven.

De perken van de filosofische tuin zijn samengesteld uit planten en bloemen die Erasmus wellicht heeft kunnen zien op zijn vele reizen. Ze bevatten elk een botanisch staal van een doorkruist typisch landschap:

- In de Nederlanden: een alluviaal bos, het Zoniënwood, een Atlantische heide die kenmerkend is voor de Kempen, rogge die symbool staat voor de oogst, een oever van een vijver, ...
- Naar Londen: zoute weiden, een duin en een zeeklif, een bosje met Atlantische eiken;
- Naar Rome: een wegwant, een bos en grasveld op kalgrond, tarwe en durumtarwe, een pubescent eikenbos, een bergachtige zone en alpenweiden, ...;
- Naar Bazel: een siliciumbos, een bospad, een open plek, een noordelijke heide, een typische vegetatie voor het laaggebergte, uit de Elzas of het Rijngebied.

En wat de boomgaard betreft, die is samengesteld uit mispels, kweeperenbomen, appelbomen, kersenbomen en pruimenbomen.

BEHEERSPRINCIPE

Voor het onderhoud van de tuin en zijn omgeving worden er twee tuinmannen van de dienst Groene Ruimten van Anderlecht ter beschikking gesteld van het Erasmushuis.

Over de keuze van de (medicinale en andere) planten die in de twee delen van de tuin worden gekweekt, wordt jaarlijks overlegd tussen de conservator van het museum, een onafhankelijke botanist en Benoît Fondu, de architect van de filosofische tuin. Een groot aantal soorten komt jaar na jaar terug, andere worden binnen de tuin zelf verplaatst, maar daarnaast worden er ook regelmatig nieuwe soorten geïntroduceerd. Het zijn de planten zelf die deze wijzigingen bepalen, in functie van hun aangepastheid aan hun locatie. Om ze in de tuin te kunnen planten, worden ze door de beheerders aangekocht, overgeplant vanuit de natuur of zelf gekweekt.

De bomen die 30 à 40 jaar geleden achteraan de tuin, tegen de ringmuur, werden aangeplant (voornamelijk esdoorns), zorgen vandaag echter voor problemen. Ze staan te dicht om zich goed te kunnen ontwikkelen en hebben al enkele stukken muur doen verzakken.

Eenmaal Monumenten en Landschappen zich op basis van een rapport over de algemene staat van de ringmuur heeft uitgesproken over de werken die er verricht dienen te worden om de muur te restaureren, zullen de problematische bomen worden gesnoeid of geroid en daarna worden vervangen, waarbij beter rekening zal worden gehouden met de vereisten van de ringmuur.

OPMERKELIJKE MONUMENTEN EN BEELDHOUWERKEN

MONUMENTEN

Het Erasmushuis

Het bouwwerk bestaat uit twee L-vormig geplaatste vleugels in baksteen en witte steen. Het telt twee verdiepingen en vensters met kruisramen. Het eerste gebouw dateert van de tweede helft van de 15de eeuw. In 1515 (iets waarvan de vier cijfers op de noordelijke en zuidelijke gevel getuigen) werd het wellicht ontdaan van een buitentrapp om de bouw van de tweede vleugel mogelijk te maken. Deze is ook in gotische stijl opgetrokken. Aan de westzijde is er een trapgevel in pure Vlaamse stijl.

BEELDHOUWERKEN

Les larmes du ciel – Marie-Jo Lafontaine

Dit kunstwerk bestaat uit 7 vijvers waarvan de vorm varieert van een amandel tot een gestileerd blad. Ze zijn gevuld met water en onderling met elkaar verbonden door een systeem van communicerende vaten. Om het oppervlak van het water te verdonkeren en op die manier een soort van spiegeleffect te creëren zodra iemand er zich overheen buigt, werd de bodem bedekt met marmerkiezels. Onder het wateroppervlak werd er in elk bekken een spreuk van Erasmus aangebracht met letters in messing:

- “Difficila quae pulchra” (*Wat mooi is kost moeite*);
- “Ubi bene ibi patria” (*Waar men zich goed voelt, daar is zijn vaderland*);
- “Aut regem, aut factuum nasci oportere” (*Men moet als nar of als koning geboren worden*);
- “Ubi amici, ibi opes” (*Daar waar vrienden zijn, is er rijkdom*);
- “Civis mundi suum, communis omnium vel peregrinus magis” (*Ik ben een wereldburger, mijn vaderland is overal; of eigenlijk ben ik een vreemdeling voor iedereen*);
- “Sidera addere cælo” (*Sterren toevoegen aan de hemel*);
- “Festina lente” (*Haast je langzaam*).

Loci – Catherine Beaugrand

Het werk van deze Franse kunstenares is opgebouwd rond een aantal wandelwegen bestaande uit korte lijnen die met de andere projecten interageren. Deze lijnen worden gematerialiseerd door kleine werken, “loci” genaamd (plaatsen), die door hun opstelling een “genius loci” (plaatselijke genius) genereren. Het andere deel van haar werk is een op het thema vriendschap gebaseerde plek: een soort omheining van loof bestaande uit een beukenhaag die een boom (notenboom) gedeeltelijk omcirkelt om in alle intimiteit een dialoog met hem aan te gaan.

De levensvulkaan – Bob Verschueren

Deze installatie materialiseert het midden van de tuin, zijn evenwichtspunt, en bestaat uit een soort van put van een meter diep, bedekt met tuf (waardoor het werk zijn krachten put uit het hart van de aarde). In het midden staat er een boomstronk van een honderdjarige beuk waaruit een dun straaltje water loopt. Langzaam wordt deze boomstronk door mos overwoekerd. Gecreëerd als bron van de tuin, moet de installatie gezien worden als een oproep tot nederigheid en introspectie.

Cambrà - Perejaume

Een tuinhuisje, bestaande uit 83 gebrandschilderde ruitjes, vormt met zijn 11.500 lenzen een kijkkamer die uitnodigt om de tuin van hieruit te bekijken. Wanneer men er echter binnenstapt, wordt het zicht op de tuin zo vaak vermenigvuldigd dat men er haast duizelig van wordt. Deze ruimte refereert aan de quarantaineplek die in het “Religieus banket” van Erasmus wordt beschreven en werd ook bedacht vanuit de perspectiefffecten die in de Renaissancezaal van het museum gecreëerd worden en de gekleurde glas-in-loodramen in sommige vensters van de trapgevel.

MUSEUM

Het Museum van het Erasmushuis ligt op een boogscheut van het begijnenhof en is één van de oudste gemeentelijke musea van België. Men vindt er tal van documenten die getuigen van het duizendjarige verleden van het kapittel van de collegiale Sint-Pieter-en-Guido. In de werkkamer van Erasmus hangen portretten van de humanist en werken van Albert Dürer. In de andere zalen treffen we schilderijen van de Vlaamse school van de 15de en de 16de eeuw aan, alsook gotische beeldhouwwerken, meubelstukken uit die tijd,... Het museum, dat voor onderzoekers toegankelijk is, bezit in zijn bibliotheek een indrukwekkende collectie boeken van Erasmus evenals de archieven van de collegiale.

NABIJGELEGEN GROENE RUIMTEN

- Ten noordoosten: het Bospark,
- Ten oosten: het Centraal park en het Crickxpark
- Ten zuidwesten: het Astridpark, het Busselenbergpark, het Scherdemaelpark, het Joseph Lemairepark, het Vijverpark en het Jean Vivespark.

Oppervlakte: 60 are

Typologie: een siertuin en een tuin met medicinale planten

Eigenaar: gemeente Anderlecht

Beheer: de dienst Groene Ruimten van de gemeente Anderlecht

Bescherming: Het Erasmushuis (en zijn tuin) zijn sinds 25 oktober 1938 beschermd als monument.

PRAKTISCHE INFORMATIE

OPENINGSUREN

Net zoals het museum zijn de tuinen van het Erasmushuis alle dagen - behalve op maandag - geopend van 10u00 tot 18u00. De toegang is gratis.

Rondleidingen zijn mogelijk op aanvraag.

CONTACT

Museum van het Erasmushuis: 02/521 13 83, info@erasmushouse.museum

Dienst Groene Ruimten van de gemeente Anderlecht: 02/523 45 54

UITRUSTING

Banken.

ER GERAKEN

Het Erasmushuis is gelegen in de Kapittelstraat, op het nr. 31, in Anderlecht.

BEREIKBAARHEID ANDERSVALIDEN

Ja, maar moeilijker in de filosofische tuin, omdat het pad daar niet bevoerd is.

OPENBAAR VERVOER

Metro: 5 (halte Sint-Guido)

Trams: 31 en 81 (halte Sint-Guido)

Bus 49 (halte Erasmushuis), 46 (halte Sint-Guido).

MEER INFORMATIE

- Meer informatie over [het Erasmushuis en zijn tuinen](#).
- Meer informatie over [de culturele wegwijzers van parken en tuinen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest](#).
- Bezoek de fotogalerij van de [Virtual Landscape Galery](#).
- Meer informatie over [René Pechère](#).
- Meer informatie over [Marie-Jo Lafontaine](#).
- Meer informatie over [Bob Verschueren](#).
- Meer informatie over [De gerechtigheid van keizer Otto](#) de Dirk Bouts

Twee werken vertellen het verhaal van de tuin van Erasmus. Ze zijn uitgegeven in het FR, het NL en het EN en kunnen online besteld worden op de [website van het Erasmushuis](#):

- Vanautgaerden, A., Antoine, M., Baugrand, C. et Delvaux, A., *Hortius Erasmi*, ed. Alexandre Vanautgaerden, 2000, 48p., (coll. Le cabinet d'Erasmus 2).
- Vanautgaerden, A., *Een filosofische tuin*, Somogy (éditions D'art), 2005, 120p. (coll. Le cabinet d'Erasmus 3).

